

(НЕ)ДОВРШЕНЕ ПРИЧЕ ЛАЗЕ К. ЛАЗАРЕВИЋА

ДУШАН ИВАНИЋ

РИЈЕЧ НА ДОДЈЕЛИ НАГРАДА

Петим кругом „наставака” одломака из Лазаревићеве заоставштине завршава се циклус конкурса које је расписивала Висока школа струковних студија за васпитаче у Шапцу. У овом кругу је умјесто анонимног конкурса (под шифрама) упућен позив савременим приповједачима да напишу „наставак” трију Лазаревићевих одломака, „Тешан”, „На село” и „Побратими”. Као организатори и чланови жирија (професорице др Ружица Јовановић, др Славица Јовановић и потписник овог текста) имали смо срећу да у сусрету са професором, приповједачем, критичарем, есејистом Михајлом Пантићем добијемо не само одзив већ и сарадника који је приволио наше угледне прозаисте, Љубицу Арсић и Вулета Журића, да напишу „наставак” Лазаревићевих одломака. (Помишља чак да је Љубица Арсић надахнула покретаче конкурса, професорице Јовановић, на идеју о писању наставака. Наиме, у роману *Икона* је написала: „Да би се писац боље разумео... потребно је некако сазнати шта све није написао.” Или шта је хтио написати, а није стигао или није могао!)

У досадашња четири конкурса било је преко 150 учесника. Показало се да су по правилу изабрани радови аутора који су већ објављивали књиге, романе или збирке приповиједака. Такође, да није толики проблем да се уобличи фабуларне линије, заплет и расплет (јер их је Лазаревић у неким одломцима назначио, нпр. у „Секцији”), већ стил, душевност/емотивност, лексика, онај гогољевско-тургењевљевски спој, или оно стање кад душа предмета изван нас почиње да зрачи (што би рекао Џојс). Други је изазов био везан за ликове. Наиме, издавачи/приређивачи су одломцима из Лазаревићеве заоставштине дали наслове према садржини („Вучко”, „Тешан”, „Баба Вујка”, „Побратими”, „Стојан и Илинка”), а да се при томе нађу иста лица у различитим цјелинама. Трећи је

изазов везан за мотивисање емотивних/душевних преокрета у јунацима, проналажење оног суптилног споја између видљиво-чујног (ока и уха) и душе.

Саставити три добитника Андрићеве награде за приповијетку (Михајло Пантић, за 2003, *Ако је ђо љубав*; Љубица Арсић, за 2005, *Мацо, да л' ме волиш*, и Вуле Журић, за 2015, *Тајна црвеног замка*) око Лазаревићевих мање или више случајно сачуваних рукописа – својеврсно је чудо. У историји читања Лазаревићеве прозе (што сеже тамо негдје до 1879), овај ће дан обиљежити лијепу годину у стољећу! Тешко је наћи јаснију потврду о животности и савремености Лазаревићевог дјела од оваквог одговора савремених српских приповједача. Узгред речено, Лазаревићеве приповијетке су, и без овог нашег конкурса или позива, одавно изазивала дијалоге, било да је то „Све ће то народ позлатити” у ратним временима (која код нас не мањкају), било „Швабица” у романескној преобразби коју јој је дала Љубица Арсић у *Икони!* Драматизовано је и прерађено у филмске и тв сценарије више Лазаревићевих приповиједача: „Швабица” (1980), „Вертер”, „Све ће то народ позлатити”... Драмске обраде су радили, између осталих, Јосип Кулунџић, Владимир Јовичић и професорица шабачке гимназије Ката Југовић.

Дозволићете ми да нешто кажем и о извјесним аспектима овогодишњих завршетака или наставака Лазаревићевих одломака. Прво, аутори су имали предлошке или почетне позиције: Љубица Арсић обликован лик као портрет без готово икакве фабуларне констелације, као труп без удова, непокретан („Тешан”). Михајло Пантић као да је имао отворено поље тзв. „путничке приповијетке”, подврсте која је обиљежила почетке реализма у српској књижевности шездесетих и седамдесетих година 19. вијека: слике с пута, путник и кочијаш, успутни сусрети, циљ. Вуле Журић је имао пак фабуларно готово завршен текст, те је требало уносити уметке и развити расплет. Упркос разликама у изворним текстовима, аутори наставака су остали у основном плану Лазаревићеве прозе. Све троје су слиједили његов стил и рјечник, добро осјећајући специфичност приповједачевог језика између мачванских или шабачких локализама (нпр. дајанисати и др.) и модерних варваризама (нпр. инсултиван, остентативно). Додао бих: овог посла су се прихватили писци чије је приповједачко дјело у тијесном додиру са искуствима и традицијама приповиједања у нашој и у свјетској књижевности, и са канонима приповиједања, и са рушењима тих канона.

Љубица Арсић је у Лазаревићевом одломку „Тешан” имала само торзо портрета, с ликом који се не креће, не ради, већ се налази у поновљивим, типизираним ситуацијама и радњама (јутарње

истезање и зијевање, вајат, пас, гуске и кокошке, ракијски казан, карлица с млијеком и кајмаком), што јунаку даје „слику задовољене богиње савести” (Лазаревић). Ауторка је пошла од те летаргичне природе, гдје се ипак крила „забарикадирана светлост која више не тражи изласка већ чами и пече своју тамницу”. Уз „гргуљаве гласове праља” са ријеке, Тешану се почиње привиђати „лик високе, стасите жене”. Ауторка ће Тешана оженити, па ће брачном пару дати кћерку Даницу и отворити причу за освјетљавање мрачних тунела људске душе, кад „од оног туњеза настаде други човек”, „као да је потпуно подетињио”, док му дјевојчица не страда од баченог камена, а приповијетка завршава у патњи, гријеху и праштању, са свечаном опоменом приповједачеве мајке: „Важно је да онај горе увек прашта. А ми како хоћемо и како можемо.” Промјена условног наслова одломка „Тешан” у „Тешанов камен”, уз елементе тзв. путне приповијетке (приповедач путује до Тешанове куће), потврђује како се камен трансформисао у симбол који повезује и карактер и страдање, поступак у тијесном додиру са симболизацијом у Лазаревићевој прози.

Михајло Пантић је узео на себе одломак „На село”, који је без фабуларног почетка, иде из средине, с пута, и траје у препирци с кочијашем који зауставља код сваке механе. Очито је требало да то буде тзв. путна приповијетка, али, чини ми се, не више само снимак онога што се види и чује (објективно) већ као нека врста „унутрашњег”, иронијског контраста између двају свијета „нашег” и „њиховог”, без јасних граница између та два свијета. Наиме, Лазаревићев приповједач је најчешће неко ко је и господин (школован) и сељак (по поријеклу, рођацима), ко долази из тог туђег, страног, опасног (по мишљењу сељана) свијета. То приповједачу омогућује да мијеша и конфронтира два стилско-лексичка плана. Пантић је изградио мотивацију за путовање „на село”, сјећањем на Ану из Берлина (мотив из „Швабице”), дао простора односу средине према приповједачу и његовом односу према старој средини. Тако је успостављена равнотежа између кочијаша и спољашњег свијета и унутарњег свијета приповједача, са успоменама на Ану, па са сјећањима из дјетињства (посјете и распусти на селу). Пантићев наставак је срећно повезивање наизглед неvezаних мотива/тема, сеоских пејзажа и знакова у природи који приповједача (као симболи) враћају и берлинској љубави и држе у наручју старог свијета.

Као да је Вуле Журић имао најлакши посао, а може се разумјети у смислу – најтежи. Његов одломак је готово завршена приповијетка о двојници побратима. На Лазаревићевим првим страницама је прича о друговању, а онда је сачуван одломак о њиховој

неразјашњеној (неиспричаној) свађи и измирењу. Аутор овог наставка је тој свађи дао пун приповједачки оквир, а потом је развио епизоду о сусрету побратима у Београду (Јанко) и у унутрашњости (Јоца). Прекид у грађи за причу је искоришћен за реминисценцију на догађај који је пореметио па учврстио њихово побратимство (на партију шаха), док су завршне странице претворене у пројекат судбине и карактера (шта јесмо, а шта нам се догађа). Лазаревићеви „Побратими” су ода младости и пријатељству, али и прича о забору, растајању и непредвидљивим путевима људског живота, кад се жар младости постепено претвара у јад зрелости, гдје остају још сјећања на оно „сентиментално тесто умешено од љубави, преданости, дужности, благодарности, пријатељства”, како је Лазаревић умио да иронизира своје јунаке, понајвише у „Швабици”, „Ветру” и у „Вертеру”.*

* Реч на Књижевној свечаности у част Лазе К. Лазаревића, приликом доделе награда Љубици Арсић, Михајлу Пантићу и Вулету Журићу за успешан завршетак Лазаревићевих приповедака, у просторијама Високе школе струковних студија за васпитаче у Шапцу, 18. априла 2018. године.